EXISTĂ UN ARTICOL NEHOTĂRÂT PLURAL ÎN LIMBILE ROMANICE?

IS THERE A PLURAL FORM OF THE INDEFINITE ARTICLE
IN ROMANCE LANGUAGES?

(*Abstract*)

Our study originates in the observation that, as far as the plural form of the indefinite article is concerned, Romance languages have different ways of expressing and categorizing the same conceptual content.

The question of the origin and explanation of this fact follows implicitly. We attempted to give a general view of the situation in Latin and in the grammars of French, Italian, Spanish und Romanian, from the Middle Ages till today.

Key-words: grammaticalization, particularized singularization, (non-singularized) indetermination (in Latin), indefinite article(s) (in French, Italian, Spanish, Romanian).

1. Introducere

La originea investigației noastre se găsește observația că în cazul articolului nehotărât plural, limbile romanice exprimă și categorisesc în mod diferit același conținut conceptual. Dacă se pune problema de unde provin aceste diferențe, apare o întrebare implicită privind originea și totodată explicația acestui fapt.

Prima parte a cercetării noastre prezintă succint indicațiile despre articolul nehotărât plural care se găsesc în diferite gramatici contemporane, normative și/sau didactice franceze, italiene, spaniole și românești.

A doua parte se ocupă de mijloacele de expresie a articolului indefinit plural în latina clasică și târzie.

A treia parte încearcă să arunce o privire sumară asupra felului în care e prezentat articolul nehotărât plural în gramaticile limbilor amintite mai sus din Evul Mediu și până în epoca contemporană, încercând totodată să urmărească drumul parcurs de limbile analizate din latină și până în epoca contemporană.

Ultima parte prezintă concluziile.

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

2. Gramaticile limbilor romanice contemporane

Ca punct deplecare am luat definiția articolului nehotărât din *Grammaire méthodique du français* (Riegel, [2]1997: 159) „[En emploi spécifique] l'article indéfini extrait de la classe dénotée par le nom et son expansion un *élément particulier*, qui est uniquement identifié par cette appartenance et qui n'a fait l'objet d'aucun repérage référentiel préalable". În aceeași gramatică (p. 154) articolul hotărât e caracterizat prin funcția sa de referință la o entitate identificabilă prin singurul conținut descriptiv existând în restul GN: articolul nehotărât este prezentat ca având rolul „à référer à une entité identifiable à partir du seul contenu descriptif du reste du GN".

După Tekavčić (1980, II: 112–113) „L'articolo indeterminativo serve a introdurre nell'enunciato un sostantivo non attualizzato e prima non conosciuto; esso in un certo modo lo 'presenta'" , în timp ce articolul definit are funcția de a actualiza un substantivprezent în general în mod *virtual* (*ibid*.: 109).

Important e că articolul hotărât *actualizează* în timp ce articolul nehotărât *particularizează.*

Inventarul art. hotărât, așa cum se găsește în gramaticile contemporane este următorul[1]:

Sg. m. și **f.** nom./ acuz.	**Pl. m.** și **f.** nom./ acuz.
rom. *un, o*	**rom.** *nişte*
ital. *un(o), una*	**ital.** *dei, degli*, *delle*
fr. *un, une*	**fr.** *des*
sp. *un(o), una*	**sp**. *unos, unas*

În română genitiv-dativul sg. este *unui, unei*, iar la plural *unor.* Genitiv-dativul celorlalte limbi romanice se formează cu ajutorul prepozițiilor *de* și *la*, de origine latină. Formele de plural *unii* și *unele* nu au funcție de articol nehotărât, ci sunt determinanți nedefiniți cu sensul 'câțiva'/ 'câteva': *unii elevi aufost absenți*. Forma *nişte* (lat. *nescioquid* ?) este considerată de către majoritatea gramaticilor tradiționale ca o formă supletivă de nominativ-acuzativ a articolului nehotărât plural. Această formă poate avea și sens partitiv: *a băut nişte lapte* (în fr. *il /elle a bu du lait*).

În română, italiană sau spaniolă pluralul nehotărât poate fi exprimat în anumite condiții – mai ales în poziție de complement direct sau prepozițional – și prin pluralul 'bare', adică numai prin forma de plural al substantivelor, cu ajutorul morfemului Ø 'zero': *A invitat şi străini*; it. *Ha invitato anche stranieri*; sp. *También invitó extranjeros* (Tasmowski-De Ryck, Brenda Laca

[1] Principala mea sursă a fost cursul de lingvistică romanică al Sandei Reinheimer Rîpeanu (2001: 190).

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

2000: 191). Această soluție nu este disponibilă în franceză unde articolul partitiv *des* nu poate lipsi: *Il a invité aussi des étrangers.*

În spaniolă *unos* și *unas* nu se întrebuințează ca forme de articol nehotărât plural decât în fața substantivelor *pluralia tantum* (*unas gafas nuevas*). În celelalte cazuri *unos* și *unas* au funcție de determinați indefiniți 'câțiva, câteva': *unas horas muy agradables* «câteva ore foarte plăcute».

În concluzie se observă că, spre deosebire de singular, pentru care toate limbile romanice folosesc pe urmașii lat. *unus, una*, inventarul formelor de plural este foarte diversificat .

În română morfemele lexicale folosite diferă după caz (nom.-acuz. *nişte* ~ gen.-dat. *unor*. În italiană și în franceză morfemul lexical singular diferă de cel de la plural (*uno* ~ *dei*; *un* ~ *des*). Numai spaniola folosește la plural același morfem lexical ca la singular (*uno – unos*, *una – unas*), dar cu restricția indicată mai sus.

Formele de plural din italiană *dei* și franceză *des*, forme contrase ale prepoziției *de* + articolele corespunzătoare (it. *De+ i* / fr. *de + les*), funcționează ca articole și ca partitive.

În toate limbile romanice examinate pluralul articolului nehotărât poate fi exprimat printr-un pronume nehotărât (cf. Haspelmath 1997), cu diferite sensuri și nuanțe de sens, după anumite criterii, ca de exemplu criteriul 'cunoscut' ('cunoscut de locutor si de alocutor' sau 'cunoscut numai de locutor', etc.): rom. *câţiva, câteva*; it. *qualche*; fr. *quelque*; sp.*alguno*; rom. *nici un*, it. *nessuno*, fr. *aucun*, sp. *ningun*. Cf. 2.1.

Tabloul articolului nehotărât plural contemporan se arată a fi destul de complex și de pestriț iar problemele pe care le pune se înmulțesc pe măsură ce pătrundem în domeniul diacroniei, când ne găsim în fața faptului că întreg capitolul privitor la articol în general apare cu întârziere în toate gramaticile limbilor romanice.

3. Latina

Se știe că, spre deosebire de greacă, categoria articolului, care face parte din clasa mai mare a determinanților, în latină nu exista. Quintilian *(Inst. orat*. I, 4, 19) se exprimase în mod clar: *noster sermo articulos non desiderat* «limba noastră nu dorește articole».

Determinarea putea fi *caracterizantă* (exprimată printr-un adjectiv: *servus bonus* «sclavul bun»), *deictică* (realizată prin adjective demonstrative: *ille servus* «acest sclav») sau *posesivă* (*suus servus* «sclavul său»).

Nedeterminarea putea fi exprimată în special cu ajutorul numeralului *unus*, transformat cu timpul în determinant adjectival, sau prin pronume nehotărâte. Ea putea fi a) *singularizantă* sau b*) nesingularizantă*.

a) *Nedeterminarea singularizantă* scotea în evidență un singur exemplar al speciei introduse. Tekavčić (1993: 113) citează mai multe exemple: *est huic unus servus violentissimus* (Plaute, *Truc*., 243) «avea un sclav foarte violent»;

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

sicut unus pater familias his de rebus loquor (Quintilien, *De orat*. I, 29) «vorbesc despre aceste lucruri ca *un* pater familia» (= o persoană care face parte din categoria *pater familias*).

Deoarece este vorba de o entitate nedefinită și singularizată, concluzia logică e că substantivul în cauză fiind individualizat, nu putea avea un plural. Citățm din nou pe Tekavčić: „questo significato indeterminato e singolarizzante (uno fra i tanti) giustifica anche la mancanza del plurale dell'articolo nella maggioranza delle lingue romanze".

Particularizarea singularizantă putea fi exprimată și prin pronume sau adjective nehotărâte ca *quidam* sau *quilibet* (*quidam servus* «un anumit sclav»); *quilibet unus servus* «un sclav oarecare».

b) *Nedeterminarea nesingularizantă* are loc dacă particularizarea se realizează în cadrul unui anumit număr de exemplare ale speciei introduse în discurs, dintre care unul trebuie să fie pus în evidență. În acest caz *unus* e urmat de o locuțiune introdusă prin prepozițiile *ex* sau *de* urmate de ablativ (*unus ex / de multis*) sau, mai ales în latina târzie, de un genitiv: *Fufium, unum ex meis intimis*... (Cicero, *fam*. 13,3,1), «F. unul dintre apropiații mei». *Hoc ille unus e septem sapientibus* (Cicero, *fin*. 3.76) «unul din cei șapte înțelepți».

În acest caz e vorba de o nedeterminare care cuprinde un element cantitativ: originea partitivului. Cf. Coșeriu (1957: 2.2.2.): „El llamado artículo genérico o indefinido suele ser, al mismo tiempo cuantificador y particularizador".

Nedeterminarea nesingularizantă e exprimată prin pluralul 'bare', adică prin absența oricărui determinant, deci prin morfemul Ø sau printr-un pronume nedefinit, care exprima diferite subsensuri ale nedeterminării, ca de exemplu existența determinată (*aliqui(s)*, *qui(s)*, *quisquam*, *ullus*, *quidam*, etc. «cineva»), alteritatea (*alius~alter*, «unul~altul»), generalitatea (*unusquisque*, *quilibet*, *quivis* «fiecare, oricine»), inexistența (*nemo*, *nullus*, *nihil* «nimeni, nimic»), etc. (cf. Burkard, Schauer 2000§§ 89–105).

În latină pronumele nehotărâte erau legate de pronumele interogative iar marcatorii nedeterminării puteau fi realizați printr-o particulă nedeclinabilă, netransparentă, care era deseori repetată. Apăreau în combinație cu alte morfeme lexicale pronominale (ca *quis* «cine» > *aliquis* «cineva»), sau cu *que* (*quisque*, *unusquisque*), în sfârșit cu particule enclitice netransparente (ca *-piam*, *-dam*) sau cu interogativul *-nam* (*quispiam* «cineva, oricine», *quisnam* «cine»?).

Câteva pronume relative erau compuse cu forme verbale cu sensul «a vrea» (ca *velle. quivis*, *quilibet*) și chiar mici propoziții transformate în pronume, ca *nescio quid* > rom. *niște* considerat ca art. nehot. plural.

În latina târzie pluralul substantivelor nedeterminate continuă să fie exprimat prin pluralul 'bare'. Paralel cu începuturile gramaticalizării pronumelor demonstrative în funcție de articol definit, numeralul *unus* continuă să-și extindă funcția, apropiindu-se de gramaticalizarea care i-a permis să devină adjectiv nedefinit și apoi singularul articolului nehotărât al tuturor limbilor

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

romanice (Bonnet 1890: 259).Câteva exemple se apropie de această funcție: *in unum asylum collecti sunt* «au fost strânși într-un azil» (Iordanes, 17, 96).

Partitivul exprimat încă prin ablativ, dar din ce în ce mai des prin genitivul precedat de prepoziția *de* începe și el să se gramaticalizeze: *putavit esse unam de egentibus* «crezuse că e una dintre persoanele care acționează» (Gregorius, HF, II. 17).

Diferitele pronume nehotărâte, care supraviețuiseră, continuau să exprime, ca unități lexicale individuale, nedeterminarea fiind însoțită de anumite valori semantice. S-au conservat, ca și mai târziu în limbile romanice, mai ales nedefinitele cu radical simplu (ca *quis*, *unus*, *alter*, *alius*, *ullus*, *uter*, etc.) și formațiile noi cel puțin parțial transparente.

Spre deosebire de categoria articolului hotărât, al cărui puternic element deictic contribuise la crearea unității categoriei, incluzând singularul și pluralul, categoria articolului nehotărât, legat de noțiunea de cuantificare, exprimată prin numeralul *unus*, s-a păstrat numai la singular.

Deoarece nu există niciun semn de gramaticalizare al unui articol nehotărât plural în latină, se pune întrebarea când și în ce fel o asemenea paradigmă a putut să-și facă intrarea în gramaticile scrise ale limbilor romanice.

4. Articolul nehotărât în gramaticile limbilor romanice

O scurtă privire asupra gramaticografiei limbilor romanice e suficientă pentru a ne da seama că înainte de a începe investigații privind articolul nehotărât plural, trebuie să cercetăm descrierea articolului hotărât, apoi cea a articolului nehotărât singular și abia după aceasta ne putem ocupa de articolul nehotărât plural.

În cadrul de față ne mulțumim să semnalăm câteva date, care ni se par mai interesante, privitoare la articol în gramaticografia romanică și să subliniem în final diferențele care există între mijloacele de expresie folosite în latină și respectivele lor corespondente în limbile romanice analizate.

Deoarece modelul gramaticienilor din Evul Mediu era latina, e de înțeles că greutățile începeau deja cu recunoașterea și clasificarea articolului hotărât, o parte de vorbire care lipsea în model[1]. Dificultățile aufost cu atât mai mari pentru articolul nehotărât plural, care prezenta o problemă în plus: caracterul său abstract, neactualizat.

[1] Iată ce scria Condillac la sfârșitul sec. al XVIII-lea: «L'article… a fort embarrassé les grammairiens et c'est la chose qu'ils ont traitée le plus obscurément» (Joly 1980: 16–27 *apud* Wilmet). Și încă în 1861 în prefața ediției gramaticii sale franceze (*Grammaire française*) L. Noel scria: «L'article n'est pas connu en France! Quel est donc ce singulier farfadet qui s'est glissé dans les langues modernes pour le plus grand supplice des grammairiens?» (*apud* Wilmet 1997: 89)

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

4.1. Franceza

Vechea franceză moștenise pluralul 'bare' al substantivelor nedefinite și gramaticalizarea lui *unus*, ca articol nehotărât singular (*J'oï venir chevaliers.* «Am auzit venind cavalerii», Buridant 2000: 115). Pluralele *uns* și *unes* erau folosite ca determinanți ai 'pluralului intern' – perceput ca singular: *unes botes* «o pereche de cizme», *unes eles* «o pereche de aripi» și ai 'singularului colectiv' (cf. Buridant 2000 §35; §81–89). În franceza contemporană pluralul lui *un* nu se mai găsește decât în compunere cu articolul hotărât plural (*les uns* «unii») sau împreună cu *quelque* (*quelques-uns* «câţiva») sau în cazul arhaizantului *d'aucuns* «unii, câțiva».

Primele atestări ale articolului *des* (< lat. *de +s < unus de*) sunt reperate în texte din sec. al XIII-lea, unde corespund expansiunii partitivului (Buridant 2000: 114–115). Toate acestea făcând abstracție de moștenirea parțială a pronumelor nehotărâte latine.

Prima descriere a limbii franceze în formă de gramatică a fost redactată către 1400 și a fost concretizată de lucrarea cunoscută sub numele *Donait français.* Ea a fost scrisă în anglo-normandă de către un funcționar parizian și are ca model *Ars minor* a gramaticianului latin Aelius Donatus. În această gramatică articolul nu este încă considerat o parte de vorbire.

Gramatica lui Palsgrave (1530), scrisă în engleză prezintă, dupăWunderli (1993: 724) – căruia îi datorăm analiza a opt gramatici din timpul Renașterii (din 1532 –1572) – cea mai bună descriere a articolului nehotărât (*un*). Palsgrave, care avea avantajul de a face descrierea din perspectiva limbii engleze, distinge clar articolul hotărât (*le*) de articolul nehotărât.

Începând din sec. al XVII-lea, gândirea lingvistică franceză se preocupă mai ales de stabilirea unei 'norme' și a unei 'codificări'. Gramaticienii (nu mai sunt interesați în primul rând de stabilirea inventarului formelor gramaticale, ci după cum remarcă Swiggers (1985, LRL V: 842–860), au început să organizeze și să sistematizeze fenomenele gramaticale.

Încetul cu încetul s-a făcut ordine și în structurarea capitolului dedicat *articolului*. Astfel, prin analogie s-a atribuit și articolului nehotărât un plural, care lipsea. În acest scop s-au folosit formele partitivului ale cărui origini, cum am văzut, existau deja în latină. În felul acesta nu numai că inventarul formelor articolului nehotărât s-a îmbogățit cu pluralul (fără să se țină seama de conținutul semantic al acestui plural), dar și inventarul formelor a devenit regulat prin adoptarea și generalizarea formei *des. Uns* dispăruse.

Gramaticienii francezi sunt singurii care au abandonat moștenirea latină, în ce privește pluralul 'bare' al substantivelor nehotărâte la plural, care mai funcționa încă în vechea franceză și care funcționează până azi în celelalte limbi romanice.

4.2. Româna

Dacă e imposibil pentru moment să urmărim în detaliu apariția și evoluția așa zisului plural al articolului nehotărât în gramaticile limbii franceze,

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

italiene si spaniole (ca și ale altor limbi romanice), e mai ușor să urmărim problema, cel puțin în linii mari în limba română, având în vedere că primele gramatici au apărut abia în sec. al XVIII-lea. Primele modele ale acestora au fost gramatici slave și latine, limbi care nu cunosc categoria articolului.

Textele vechi atestă că româna moștenise din latină a) pluralul 'bare', b) gramaticalizarea lui *unus* ca articol nehotărât singular, c) o parte din pronumele nehotărâte latinești, d) *nişte*, care apare în primele texte din sec. al XVI-lea (gen.-dat. *nişţor* a fost înlocuit cu *unor* gen.-dat. de la *unii* (pl. lui *un*) și de la *unele* (pl. de la *una*)). Funcția formelor *unii* și *unele* a fost de la început cea a unui determinant indefinit ca fr. *quelque(s)*.

Pentru română trebuie adăugate aici serii noi de nehotărâte, care cel puțin parțial presupun elemente care provin de la verbul **volere*. O serie începe cu *-oare-* / *-ori* (ca *oricine*, *oricare*) iar o altă categorie se termină cu un element netransparent *-va* (*cineva*, *careva*).

Astăzi *nişte* poate fi folosit ca articol partitiv, dacă precedă substantive masive, nenumărabile la singular (*bea nişte lapte*) sau substantive care au numai plural (*pluralia tantum*): *caut nişte ochelari*. La plural *nişte* e în concurență cu pluralul 'bare', cu alte cuvinte cu morfemul ∅, și poate exprima diferite conotații greu de descris, deseori depreciative. O privire rapidă aruncată pe istoria articolului nehotărât, așa cum se prezintă în câteva gramatici mai cunoscute din sec. al XVIII-lea și al XX-lea, arată dificultățile și diferitele soluții adoptate de gramaticienii români pentru a găsi un loc sau o prezentare adecvată pentru articolul nehotărât singular și mai ales plural[1].

Prima gramatică, a cărei autor este Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, a fost scrisă în jurul anului 1757. Autorul încă nu consideră articolul în ansamblul său ca o parte de vorbire. El e numai amintit în capitolul *Pronume*.

Prima 'adevărată' gramatică a limbii române *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae* (1780), este opera lui Samuil Micu și Gheorghe Şincai, protagoniștii școlii ardelene. Gramatica lor a fost scrisă în latină dar cu litere chirilice (cf. noua ediție din 2002, semnată de Gh. Chivu.). În ce privește articolul, situația este încă aproape aceeași ca la Eustatievici. Articolul nehotărât singular este amintit în capitolul *Adjectiv* (cap. IV, p. 78). Pluralul acestui articol nu este menționat.

Gramatica românească a lui Heliade Rădulescu (1828) consacră un capitol articolului hotărât. Formele articolului nehotărât singular se găsesc de data aceasta în capitolul dedicat adjectivelor nehotărâte. În această calitate *un* și *o* au pluralul *unii*, *unele* și *nişte*. Apariția articolului nehotărât la Heliade se datorește, după Turculeț (LRLIII: 481–492) importantei influențe pe care a avut-o franceza și mai ales italiana asupra acestui autor.

[1] Îi mulțumesc tinerei mele colege, Emanuela Timotin, pentru că mi-a înlesnit consultarea câtorva gramatici românești vechi.

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

Cu câțiva ani înainte de Heliade apăruse gramatica lui Constantin Diaconovici Loga (*Gramatica românească* 1822). În capitolul *De articul* nu este vorba decât de articolul hotărât. Formele considerate astăzi plurale ale articolului nehotărât (*nişte*, *neştine*) sunt amintite în capitolul pronumelor nedefinite (*pronumele nehotărătoare*).

Cu totul alta este situația în gramatica lui Hariton Tiktin (*Gramatică română pentru învățământul secundar*, 1893). Această gramatică consacră articolului un capitol întreg (X) și face diferența între substantive fără articol, cu articol hotărât și cu articol nehotărât. Tiktin este primul care nu ezită să afirme că articolul nedefinit *nu are forme de plural*. Probabil că a fost influențat de limba și de gramaticile germane, care folosesc pentru pluralul substantivelor nedeterminate numai desinența ∅, cu alte cuvinte, pluralul 'bare'.

În general, în gramaticile românești (mai ales academice) articolul hotărât și nehotărât apar cu singular și cu plural. *Nişte* este considerat ca un plural supletiv, dar autorii gramaticilor academice mai vechi – ca Cipariu (1869), A. Philippide (1897), Iorgu Iordan (1937) – îl consideră în mod corect, pronume nehotărât. A. Rosetti (1986) și Sandfeld/Olsen (1936) nu menționează decât singularul articolului nehotărât (cf. Stan 2007).

A doua ediție a *Gramaticii limbii române* (1963) și excelenta *Gramatică pentru toți* a Mioarei Avram (1997) care acorda articolului un întreg capitol, ca și recenta *Gramatica de bază a limbii române* (2010), indică în inventarul articolului nehotărât singularele *un* și *o* cu pluralul *nişte*. Se precizează că pluralul nehotărât mai poate fi exprimat și numai prin pluralul substantivelor în cauză. Se menționează că *nişte* poate avea și funcție partitivă atât la singular, cât și la plural când este vorba de *singularia* sau de *pluralia tantum*.

În gramatica Iordan/Robu (1978, 362–263), *nişte* este considerat un cuantificator, neprecizat numeric. Ultima propoziție a capitolului dedicat articolului în această gramatică precizează că «articolul nehotărât nu constituie un sistem unitar, nici ca valoare gramaticală, nici din punct de vedere formal. Funcția lui principală [...] este aceea de a marca absența de notorietate a uneia sau a mai multor unități din aceeași specie, adică partiția non-separativă...».

O descriere clară și corectă a articolului nedefinit se găsește în *Enciclopedia limbii române*: «La plural [articolul nehotărât] nu are forme proprii de nominativ-acuzativ, cu valoarea sa se folosesc construcțiile cu substantivul nearticulat sau forma supletivă *nişte*, marcă partitivă» (Zafiu 2001: 366–367). Ideea că forma *nişte* este un partitiv se găsește și în articolele Cameliei Stan (2007): „Forma *nişte*, tratată în general în gramatici ca pluralul nominativului-acuzativului al articolului nedefinit, este un articol partitiv invariabil care precedă pluralul substantivelor non masive (*Am văzut* (*nişte*) *poliţişti pe stradă*) și singularul substantivelor masive (*Aici s-a vărsat nişte lapte*)" (Stan 2007: 565).

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

Cu mai multe detalii, se găsește această descriere azi în *The Grammar of Rumanian* (2013: 25–27), unde se afirmă în concluzie «the invariable *nişte* is not an article, but an quantifier» (p. 293).

În ce privește italiana și spaniola, mă limitez aici la strictul necesar.

4.3. Italiana

Prima gramatică italiană, cunoscută sub numele de *Grammatichetta vaticana* a fost scrisă de Leon Battista Alberti (1495) cu intenția de a face o descriere a *l'italiano volgare fiorentino*. Deși mica gramatică urmează modelul latin al lui Priscian, nu numai că menționează articolul hotărât, dar dă și câteva reguli de folosire ale acestuia. În ce privește articolul nehotărât, nu e menționat decât singularul cu puține exemple și fără reguli de întrebuințare.

Gramatica lui Giovan Giorgio Trissino (1524), considerată ca prima gramatică științifică italiană, acceptă articolul ca o parte de vorbire, dar nu menționează existența unui articol nehotărât.

Spre deosebire de franceză unde forma partitivă elimină pluralul 'bare', în italiană acest plural a supraviețuit. După Renzi (1988), în anumite condiții «L'indeterminato non-specifico può essere espresso dall'assenzad'articolo, quando il nome è al plurale» (Renzi 1988: 374–375).

Descrierea cea mai clară și mai corectă a pluralului articolului nehotărât se găsește la Luca Serianni (1989: 81): «A differenza del determinativo, l'articolo *un*, *una* è privo di un suo plurale… Come plurale può funzionare nella maggior parte dei casi il partitivo *dei*, *degli*, *delle*».

Gramaticienii italieni au ales așadar o evoluție descriptivă asemănătoare cu cea a gramaticienenilor români: menținerea pluralului 'bare' al substantivelor nedeterminate la plural, în concurență cu forma de plural a articolului partitiv, care în anumite condiții poate apărea și la singularul substantivelor masive. Însă originea formei de partitiv e diferită: în italiană ea provine, ca în franceză, de la prepoziția *de* urmată de articolul hotărât, în timp ce în româna folosește un pronume nedefinit, provenit dintr-o locuțiune verbală latină: *nişte*.

4.4. Spaniola

Antonio de Nebrija, în *Gramática sobre la lengua castellana* (1492) e primul care consideră articolul ca o parte de vorbire, fără să menționeze însă existența unui articol nehotărât.

M. L. Calero Vaquera (1986: 81, nota 8) menționează că primul gramatician spaniol care face o distincție netă între articolul hotărât și nehotărât este B. de San Pedro în 1769.

În enumerarea tipurilor de articole nici una din diferitele gramatici între 1847–1920, nu dă un exemplu de articol nehotărât plural.

Leonetti (*apud* Bosque, 841) menționează că pluralul articolului nehotărât poate să fie exprimat de substantivele nedeterminate la plural fără să folosească un anume determinant. El analizează și diferențele care depind de diferite întrebuințări și situații[1].

[1] Leonetti greșește însă afirmând că existența formelor de plural *unos* și *unas* ale articolului nehotărât este o particularitate a limbilor iberice (cf. româna...).

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

5. Privire de ansamblu de la latină la limbile romanice

(1) *Nedeterminarea singularizată*

Latină. La singular se folosește *unus*.
(Vidi unum puerum in ForoRomano)
Pl. 'bare': *Vidi pueros in F.R.*
Rom. sg.: *Am văzut un copil în F.R.*
Rom. pl. 'bare' / *niște*
Rom. pl.: *Am văzut (niște) copii in F.R.*
It. sg.: *Ho visto un bambino nel F.R.*
It. pl. 'bare' / partitif *dei*
It. pl.: *Ho visto (dei) bambini nel F.R.*
Fr. sg.: *J'ai vu un enfant dans le F.R.*
Fr. mod. pl. partitif *des*
Fr. mod. pl.: *J'ai vu des enfants dans le F.R.*
Sp. sg.: *He visto un niño en el F.R.*
Sp. pl. 'bare': *He visto niños en el F.R.*

(2) *Nedeterminarea nesingularizată în cadrul unui anumit număr de elemente*

Lat. (*unus ex / de multis*) *Cognosco pueros* [= *de multis*] *qui praemium obtinuerunt*.
Rom. pl. 'bare' / (partitiv) *niște*
Cunosc (niște) copii care au primit premiul.
Am cumpărat (niște) pâine.
It. pl. 'bare' / partitif *dei*
It. *Conosco (dei) bambini chi hanno ricevuto il premio.*
Fr. pl : partitiv *des*
Fr. *Je connais des enfants qui ont reçu le prix.*
Sp. pl.'bare'/ *unos*, *unas* devant les *pluralia tantum*
Sp. pl. *Conozco niños que han recibido el premio*. / *He visto unas gafas*. «Am văzut niște ochelari»

De reținut:
În română: *unii*, *unele* (pl. de la *unu*, *una*) au sensul «câțiva, câteva»:
Cunosc pe unii copii, *care*… «Cunosc anumiți copii, care…»
În spaniolă: *unos*, *unas* (pl. de *un(o)*, *una*) au mai ales sensul 'câțiva':
Conozco unos niños, que… «Cunosc câțiva copii, care…»

6. Concluzii

În multe gramatici ale limbilor romanice se găsesc lungi discuții asupra condițiilor de întrebuințare și/sau asupra diferențelor de sens după mijloacele care stau la dispoziția locutorilor pentru a exprima **noțiunea abstractă de plural al unui element nedefinit**.

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

Această problematică se explică prin faptul că ‘articolul nehotărât plural’ n-a constituit și „nu constituie un sistem unitar, nici ca valoare gramaticală, și nici din punct de vedere formal” (cf. *supra* 3.4. Iordan/Robu).

Spre deosebire de articolul hotărât sg. și pl. și de articolul nehotărât sg. care provin de la forme care în latină erau în drum spre gramaticalizare și care au devenit în felul acesta obligatorii pentru vorbitori, **nu există nici o urmă de gramaticalizare a unui plural al articolului nehotărât în latină**.

a) Pe de o parte din punct de vedere logic există imposibilitatea de a crea un plural în cazul unei nedeterminări singularizante.

b) Pe de altă parte au existat obstacole ca:

– eterogenitatea mijloacelor de marcare in cazul nedeterminărilor nesingularizante;
– lipsa de expresivitate a pluralului ‘bare’ având morfemul Ø;
– suprapunerea nedeterminării și a cuantificării, care stau la originea lui *unus* și a diferitelor sale sensuri;
– grupul foarte eterogen al pronumelor nedefinite pentru a indica subsensuri de diferite feluri, ca de exemplu ‘cunoscut’ care putea implica unul sau ambii poli ai discursului (‘alteritate’, ‘totalitate’, ‘nulitate’ etc.). Din motive deja amintite, puține din pronumele implicate aveau calitățile formale, semantice și discursive (dimensiune, transparență, frecvență) pentru a permite supraviețuirea lor în fazele noi ale limbii. Din cauza aceasta s-a recurs la forme noi, dintre care nu toate erau prezente în variațiile latinei în secolele VI–VII.

În fața acestei situații gramaticienii limbilor romanice, încercând să standardizeze și să regularizeze formele gramaticale, au acționat în diferite feluri. **Ei sunt cei care canalizează limba istorică ‘concretă’**.

Intervenția cea mai spectaculoasă a fost cea a gramaticienilor francezi care au eliminat marcajul slab, cu Ø al pluralului ‘bare’ și care au impus o singură formă, obligatorie pentru partitiv și pentru așa numitul plural al articolului nehotărât plural.

Celelalte trei limbi au rămas fidele moștenirii latine, păstrând pluralul ‘bare’.

Italiana și româna au impus forma de partitiv, care există la singular, dar care la plural funcționează după reguli diferite pentru cele două limbi. De altfel în italiană partitivul este mai dezvoltat decât în română.

Spaniola s-a distanțat impunând ca formă de plural a articolului nehotărât pe *unus* gramaticalizat la singular în situații speciale (*pluralia tantum*), dar lăsându-i ca primă funcție cea a unui determinant indefinit la plural.

Româna merge cu italiana cu excepția alegerii formei semnificantului partitiv: aceasta este aceeași numai în italiană și în franceză. Româna folosește în ambele funcții un nedefinit ‘nou’, care provine dintr-un mod mai concret al exprimării nedeterminării, printr-o locuțiune verbală conținând verbul *nescire* «a nu ști» > rom. *niște*.

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

Astfel a luat naștere ‘un plural al articolului nehotărât’, categorie conceptuală **care de fapt nu a existat niciodată**.

Ţinând seama de concepţia Coseriu-Humboldt despre crearea limbii: trebuie să adăugăm la activitatea locutorilor, care, exercitând *energeia* crează acel *ergon*, **contribuția gramaticienilor** care influențează în formă scrisă (și didactică) diferite părți ale acestui *ergon*, canalizându-l în anumite direcții.

SURSE TEXTUALE

Grégoire de Tours, *Historia Francorum* I–X, în Wikisource.
Iordanes: http://www.harbornet.com/folks/theedrich/Goths/Goths1/Goths2.htm

BIBLIOGRAFIE MINIMALĂ

Alberti, Leon Battista, 1964, *La prima grammatica della lingua volgare. La Grammatichetta vaticana*, ediție îngrijită de Cecil Gryson, Bologna, *Commisione per i testi di lingua*.

Avram, Mioara, [2]1997, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Humanitas.

Bonnet, Max, 1980, *Le latin de Grégoire de Tours*, Paris, Hachette.

Bosque, Ignacio, Violeta Demonte (eds.), 1999, *Gramática descriptiva de la lengua española*, 3 vols., Madrid, España.

Buridant, Claude, 2000,*Grammaire nouvelle de l’ancien français*, Sedes/HER.

Burkard, Thorsten, Markus Schauer, [5]2012, *Lehrbuch der lateinischen Syntax und Semantik* (begründet von Hermann Menge), Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.

Calero Vaquera, Maria Luisa, 1986, *Historia de la Gramática española* (1847–1920), ediție îngrijită de Bello, A, A. R. Lenz, Madrid, Gredos.

Chivu, Gheorghe (ed.), 2001, *Institutiones Linguae Valachicae*, Bucureşti, Editura Academiei.

Corblin, Francis, 1987, *Indéfini, défini et démonstratif*, Genève, Droz.

Coseriu, Eugenio, 1957, „Determinación y entorno. Dos problemas de una linguistica del hablar”, în *Teoría de lenguaje y linguistica general, Tercera edicion revisada y corregída*, Madrid, Gredos, p. 282–323.

Diaconovici Loga, Constantin, 1972, *Gramatica românească*, Șerban Olimpia & Eugen Dobrescu, Timișoara, Editura Facla.

Enciclopedia limbii române, 2001, (coord. Marius Sala), București, Univers enciclopedic.

Haspelmath, Martin, 1997, *Indefinite Pronouns*, Oxford, Oxford University Press.

Heliade Rădulescu, Ion, 1980, *Gramatică Românească*, ediție îngrijită de Valeria Guțu Romalo, București, Editura Eminescu.

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

Iliescu, Maria, 2012, „Comment une langue améliore-t-elle ses déficiences?", republicat în *Varia Romanica*, Berlin, Frank &Timme, p. 17–32.
Iordan, I., V. Robu, 1978, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
Kleiber, Georges, 2013–2014, „Massif/comptable: d'une problématique à l'autre", *Langue Française*, 183, p. 3–24.
Lavric, Eva, 2001, *Fülle und Klarheit. Eine Determinantensemantik*, I–II, Tübingen, Stauffenburg.
Leonetti, Manuel, 1999, „El articulo", în Bosque, Ignacio, Violeta Demonte (eds), *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. I, Madrid, Espasa, p.787–890.
Leumann, Manu, Johann Hoffmann, Anton Szantyr, 1889–1977, *Lateinische Grammatik*, München, Beck.
LRL: Holtus, Günter, Michael Metzeltin, Christian Schmitt, Christian (ed.), 1988–2005, *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, vol.I–XII, Tübingen, Niemeyer.
Meisterfeld, Reinhard, 2000, „Die unbestimmte Bestimmung: Zur Entstehung des unbestimmten Artikels in den romanischen Sprachen", în Bruno Staib (ed.), *Linguistica romanica et indiana, Festschrift für Wolf Dietrich*, Tübingen, Narr, p. 303–327.
Meyer-Lübke, Wilhelm, 1894, *Grammatik der romanischen Sprachen*, Zweiter Band, *Romanische Formenlehre*, Leipzig, Reisland.
Nebrija de, Antonio, 2011, *Gramática sobre la lengua castellana*, ediție îngrijită de Carmen Lozano (ed.), Madrid, Real Academia Española.
Neumann-Holzschuh, Ingrid, 1992, „*Spanisch*: *Grammatikographie*", LRL, VI, 1, p. 616–635.
Orlandini, Ana, 1981, „Semantica e pragmatica dei pronomi indefiniti latini", *Lingua e stile*, 16, p. 215–234.
Padley, G. A. (ed.), 1976, *Grammatical Theory in Western Europe* (1500–1700), *The Latin Tradition*, Cambridge.
Palsgrave, John, 1530, *L'esclarcissement de la langue françoise*, L, Paris [Rééditée, Genève 1972].
Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), 2013, *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.
Poggi Salani, Teresa, 1988, „Italienische Grammatikographie", LRL IV, p. 774–786.
Rădulescu, Heliade Ion, 1980, *Gramatică românească*, ediție îngrijită de Valeria Guțu-Romalo, București, Editura Eminescu.
Reinheimer Rîpeanu, Sanda, 2001, *Lingvistică romanică*, București, Editura Bic All.
Real Academia Española, 2009, *Nueva gramática de la lengua española*. Vol. I *El articulo* (II), Madrid, Espasa, p. 1087–1160.
Renzi, Lorenzo, 1988, „L'articolo", în Renzi, Lorenzo, Gianpaolo Salvi (ed.), *Grande Grammatica Italiana di consultazione*, vol. I, Bologna, Il Mulino, p. 372–382.
Riegel, Martin, Jean-Christoph Pellat, René Rioul, [3]1997, *Grammaire méthodique du français*, Paris, PUF.

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)

Schmitt, Christian (ed.), 1993, *Grammatikographie der Romanischen Sprachen*, Bonn, Romanistischer Verlag, p. 648–671.
Selig, Maria, 1992, *Die Entwicklung der Nominaldeterminanten im Spätlatein*, Tübingen, Narr.
Serianni, Luca (con la collaborazione di Alberto Castelvecchio), 1998, *Grammatica Italiana*, Bologna, Utet Libreria.
Stan, Camelia, 2007a, „Articolul *nişte*", în Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), *Limba română – stadiul actual al cercetării. Actele celui de al 6-lea Colocviu al Catedrei de limba română (29–30 noiembrie 2006)*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p.199–205.
Stan, Camelia, 2007b, „L'articolo indefinito in rumeno", în Iliescu, Maria, Heidi Siller-Runggaldier, Paul Danler (eds), *Actes CILPR XXV*, vol. VI, Innsbruck, p. 566–572.
Stark, Elisabeth, Elisabeth Leiss, Werner Abraham, 2007, *Nominal Determination*, Amsterdam Philadelphia, John Benjamins.
Swiggers, Pierre, 1985, „Le Donait françois. La plus ancienne grammaire du français", *Revue des langues romanes*, 89/2, p. 235–251.
Swiggers, Pierre, 1990, *Französisch: Grammatikographie*, LRL, V, I, p. 843–869.
Tasmowski-De Ryck, Liliane, Brenda Laca, 2000, „Le pluriel indéfini et les référents du discours", în Moeschler, J., M. J. Reichler-Béguelin (eds.), *Référence temporelle et nominale*, *Actes du colloque de Cluny*, Frankfurt, Peter Lang, p. 190–207.
Tekavčić, Pavao, 1993, *Grammatica storica dell'italiano*, Vol. II, Bologna, Il Mulino.
Tiktin, Hariton, 1893, *Gramatica română, pentru învăţământul secundar*, I, Iaşi, Fraţii Şaraga.
Turculeţ, Adrian, 1989, „Roumain: Grammaticographie", LRL, III, p. 481–492.
Werner, Edeltraut, 1993, „Trissinos Sprachtheoretischer Ansatz und die Grammatichetta", în Schmitt, Christian (ed.), p. 648–671.
Werner, Fritz, 1908, *Die Latinität der Getica des Jordanis*, Halle, Dr. Seele & Co.
Wilmet, Marc, 1997, *Grammaire critique du français*, Louvain-la-Neuve, Duculot.
Wunderli, Peter, 1993, „Der Artikel in den Renaissancegrammatiken des Französischen", în Schmitt, Christian (ed.), p.693–726.
Zafiu, Rodica, 2001, 'nehotărât (nedefinit), articol ~', în *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Univers enciclopedic.

Maria ILIESCU
Universitatea din Innsbruck, Austria

BDD-V4235 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:48 UTC)